

Gamle Stednavne i Thisted Amt og Øster Hanherred.

Ved S. C. Sortfeldt.

4. Stednavne med Endelsen -høj.

Landsbynavne med denne Endelse er sikkert alle gamle, nogle endog ældgamle.

Høj hedder på olddansk håugr, en Form, der forekommer på de ældste Runestene her i Landet, men omkring ved År 1000 forandrede de sig til ø, og Endelsen hedder derfor -høgh i de følgende Århundreder. Senere er Endelsen yderligere udvisket, så hvor den ikke er helt forsvundet, er der nu kun en enkelt Vokallyd tilbage. Det er derfor vanskeligt at opdage, hvilke Stednavne der oprindeligt har haft Endelsen -høj. Dr. Marius Kristensen deler alle danske Navne på -høj i tre Grupper, hvoraf **den ældste** har sin Oprindelse længe før den historiske Tids Begyndelse og har til Forled et Ord for *Naturforhold* eller *Menneskevirken*, enkelte Gange et *Gudenavn*. Den **anden Gruppe** stammer fra den ældste Vikingetid og har til Forled et *Personnavn* eller Gudenavnet *Tor med s tilføjet*. Den **tredje Gruppe** (yngste) er ofte opkaldt efter *Høje*, der ligger ude på Bymarken. Disse Høje er i mange Tilfælde nu borte. Endelig er der en Del Landsbynavne, som Dr. Kristensen anser for at være tvivlsomme Højnavne; der er dog mest Sandsynlighed for, at de alligevel er ægte nok her oppe i Nordvestjylland; de morslandske Navne på -høj er hævet over enhver Tvivl.

Refs, 1231 Refshøg, er Herredsnavn og Navn på en Landsby i Hurup Sogn. Dette Højnavn hører måske til anden Gruppe og stammer derfor fra den ældste Vikingetid (ca. 800). Forledet kan være enten det olddanske Personnavn *Ræv*, der måske betegner Navnet på en mægtig Høvding fra Sydthy, eller også har Højen Navn efter Dyret *Ræv*.¹⁾

Malle i Sennels Sogn og *Malle* ved Løgstør har utvivlsomt i ældgammel Tid begge heddet *Malhaugr*, men en så gammel Form kendes ikke mere. *Malle* ved Løgstør skrives 1322 *Malug*, og det andet *Malle* hedder 1406 *Malgh*, hvilke er de ældste kendte Former af disse Navne.

Forledet "mal" kan betyde Sand, Grusbanke eller, som Mag. H. V. Clausen mener, Ting, Stævne. Hvis den første Forklaring er den rigtige, hører *Malle* til den ældste Gruppe Stednavne på -høj; derimod ved man ikke, hvor gamle de kan være, når den sidste Forklaring anvendes, men under alle Omstændigheder er disse Navne meget gamle.²⁾

¹ En af Højene vestfor Refs kaldes endnu *Rævshøj*.

² Er *Malle* i Sennels et gammelt Tingsted, bliver denne Form den ældste, da "mal" er et meget gammelt Ord, og Endelsen er næsten udvisket. I Redsted Sogn ligger *Malhøj* (1638 nævnes

Tødsø på Mors hed 1424 *Thytzhøf*, i D. D. *Thyffzhøff*. Hvor gammel dette Højnavn er, beror på, hvad Forledet betyder. Er dette dannet af det oldengelske Ord "thyfel", der betyder Tjørnebusk, vild Rose eller andre Torneplanter, hører Navnet nærmest til første Gruppe. Hvis *Thyffs* derimod er et fordrejet Personnavn, er Navnet måske noget yngre. Der er dog meget, der tyder på, at dette og de to følgende Højnavne på Mors, er jævnaldrende med *Levhebyggelsen* (Folkevandringstiden).

Elsø, 1342 *Ethelshøgh*. Man har et olddansk Personnavn, *Etil*, der mulig har givet Anledning til, at denne Landsby har fået Navnet *Ethelshøj*. Terrænet er her meget bakket og ujævnt.³⁾

Fredsø, 1447 *Fretshøgh*, *Lødderup Sogn*; kan, være opkaldt efter det olddanske Personnavn *Frithær*. Bag ved disse tre hellige Højbyer lå *Levbyerne*: *Eerslev* bagved *Tødsø*, *Frøslev* bag *Elsø* og endelig *Vejerslev* bagved *Fredsø*, når man trænger ind over Mors østfra.

Her nede på Mors synes der en Tid lang at have været et Centrum for en Oldtidskultur; thi foruden de nævnte Landsbyer lå her flere Høje, hvis Navne minder om den hedenske *Gudetro*. På Østsiden af *Elsø* ligger *Harrehøj* og vestfor samme By er der en *Thorshøj*. Hargen var jo et Offersted.

Ålegård, *Skræm Sogn*, skrives 1475 *Arlofgård*; dette Navns første Del er mulig et gammelt Landsbynavn med Endelsen -høj. Forledet kan være beslægtet med det oldnordiske Ord *ariun*, latinske *area*, dvs.: åben Plads. *Ålegård* har høje Bakker mod Nord og Syd, men mod Øst er der en overmåde vid Udsigt.

Helligsø, 1410 *Hilliszøe*, nævnes af Dr. Marius Kristensen som Højnavn. I Sognet findes der en lille *Sø*, som også hedder *Helligsø*, men denne *Sø* ligger så langt fra Landsbyen, at man ikke kan tro, at Byen har fået sit Navn efter Søen. *Helligsø* er uden Tvivl opkaldt efter en Mand eller efter en hellig Høj, og der findes også flere Høje i Landsbyens Omegn.

5. Stednavne med Endelsen -sted.

(500-700).

De fleste Navne på -sted har et olddansk Personnavn som Forled, Endelsen hed i gamle Dage -stath.⁴⁾

2 Høje), som sikkert også i ældgammel Tid har været Tingsted, men her er Endelsen endnu bevaret, hvad der tyder på, at *Malhøj* er af senere Oprindelse end *Malle*. I *Vejerslev* lå også 1638 en *Mallhøj*, men denne Høj findes ikke på Generalstabskortet. Desuden findes der 3 Høje på Mors med Navnet *Tinghøj*, nemlig i *Bjergby*, *Galtrup* og *Møllerup*. Det er Tingstederne fra en yngre Tid.

³ I en Runeindskrift på *Korvæggen* i *Asminderup Kirke* findes Navnet "Atal". Det kan mulig være dette Navn, som findes i *Elsø*. Indskriften er fra År 1300 og hører til de østnordiske Navne.

⁴ På vore Runestene findes der en Del Personnavne fra Vikingetiden, men Personnavnene, der er knyttet til Endelsen -sted, forekommer

Lørsted, Haverslev Sogn, Ls,⁵) 1356 Lochyrstat, af Personsnavnet Loki eller Loke.

Stagsted, Gd., Lerup, af Staki?

Jarmsted, Ls, Tranum, af Jarmær?

Brovst og Gården Bratskov, 1407 Brotskogh, 1419 Browestskow. Endestavelsen af Gårnavnet betyder selvfølgelig Skov, og i gamle Dage har der været Skov i denne Egn. 1231 nævnes Uluæscogh, som endnu findes i den østlige Del af Sognet, og der har muligvis været flere Skove, men den første Del af Navnet Browest kan godt være en Forkortelse af Brovsted.

Vust, 1231 Vrst (Urst), nævnes som en Ø, hvorpå der var et kgl. Hus, og Navnet må anses for at være en Forkortelse af Ursted.

Blegsted ligger i Klitten nordfor Vust. 1662 var her et Boel med 5 Tdr. Hartkorn.

Hansted, gl. Form Hanstath, af Personsn. Hane. *Febbersted*, Rær Sogn.

Skibsted Gd., Nors, af Skef.

Skovsted, Hillerslev, måske af Skov.

Thisted, 1367 Tystadt, af Navnet Ti eller Tir. Her har været en Landsby, længe før Købstaden blev til, og det er efter denne Landsby, Byen har Navn.

Tilsted, 1280 Thildstedt, 1400 Tieldstedt, af det olddanske Personsn. Tili.

Torsted, 1280 Torstedt, af Tord? I Torsted ligger Torshøj, og derfor er det ikke let at sige, hvoraf Navnet har sin Oprindelse.

Bearsted, 1531 Birckstedt (Snedsted S).

Elsted, D. D. Elstedt, af Eliw (Snedsted S.)

Snested, 1263 Snestath, af Snjo eller Sne (Navnet bør staves uden d efter Forstavelsen.)

Hørsted, 1426 Hørstedt, af Hørd?

Madsted, Hvidbjerg v. Å.

Bedsted, 1357 Bilstæth, 1367 Bilstathæ, af Bild. (*Skovsted*) 1421 Skoustedt, 1435 Skoffzsteth, Lodbjerg Sogn, ødelagt af Flyvesand.

Usted, Gd. Vestervig, 1380 Wlstedt, af Ulw?

Skibsted, Gd. Ydby.

Ibsted, Jegindø.

Mors: *Redsted*, 1377 Redstedt.

Kvolsted, Gd. Redsted Sogn.

Alsted, 1424 Alstedt, af Al eller Aksel.

Movst (ed), Hjortdal Sogn; her har måske ligget en Stedby, som nu er forsvunden og ødelagt af Flyvesand.

6. Stednavne med Endelsen -um.

(ca. 800).

Forledet hos disse Stednavne udtrykker enten en Naturejendommelighed eller et Resultat af Menneskevirken. Endelsen er sandsynligvis en

gammel Dativsform i Flertal, hvad der udelukker, at Forledet kan være et Personsnavn.

Tranum, 1432 Tranom, måske af islandsk dröfn, dvs.: Bølge, eller trond, dvs.: Strand. I begge Tilfælde betegner Navnet Stedets Beliggenhed ved Havet eller ved Stranden.⁶)

Jegerum, en gl. Gård i Brovst Sogn, hed 1638 Jeggeromb. Navnet kommer sagtens af Eg (Jig), da der har været Skove i denne Egn, men 1638 var der ingen Skove, hvorfor disse må være ryddet for lang Tid siden. *Jegerum*, dvs.: Ved Egene.⁷)

Janum, gl. Form Jernum, Svenstrup Sogn, af isl. jadar, dvs.: Kant, Rand. Landsbyen ligger ved Randen af Højlandet ud mod Tranum Å.

Flegum, 1638 Flegem, Torslev Sogn, betyder "ved" eller "i Flegene". Fleg er en Slags Vandplanter. Byen ligger lavt nede ved en lille Å imellem høje Bakker.

Skræm, 1553 Skrem, af oldn. skrida, dvs.: Skrænt, Skred. *Skræm* er "ved Skråningen". Det er en Egn med mange Skråninger. *Skræm* har Affald til alle Sider.

Brøndum, Kollerup, 1401 Bryndom, af oldn. brunnr, dvs.: Brønd, Kilde, Springvand, Bæk, Å. Navnet betyder så "ved Brønden eller Kilden". Der er endnu Væld i Bakkerne ved *Brøndum*⁸).

Skyum, 1556 Schiffum, måske af oldn. skid eller skidgardr, der betegner et Gærde af tyndkløvede Træstammer. *Skyum* må derfor antages engang i en fjern Tid at have haft en sådan Indhegning.

Hørdum, 1422 Hørum, af oldn. hørgr, dvs.: Offersted. Betydningen af Navnet bliver derfor "ved Offerstedet".

Tofum ved Heltborg nævnes 1443, af oldn. tōpt, tupt, dvs.: Tomt, angelsaksisk toft, dvs.: et Stykke Jord i Nærheden af Huset. "I Tofterne".

Ørum, 1231 Øræn, af oldn. eyrr eller aurr, dvs.: Øre, der er en lav sandet eller stenet Pynt, jfr. Løgsted Øre, dvs.: Øret i Løgsted i Himmerland.

Spolum, 1625 Spuollum, af spolr, dvs.: Spole, Tremme. Navnet sigter til Stedets Indhegning på den Tid, da Navnet er blevet til.

Aulum, Agger Sogn, 1347 Alum, 1350 Allwn, måske af oldn. àll, dvs.: dybt Leje i en Flodbund. "Ved Åen".

Tvolm ved Ydby, D D Twollem, 1681 Thoulum. I "Norske Gårnavne V 426 nævnes Tollum, der 1668 hed Tollemb og mentes at have sin Oprindelse af tholl, dvs.: ungt Fyrretræ. Om Navnet *Tvolm* har samme Oprindelse, er ikke let at afgøre.

Bodum, 1361 Bothum; af oldn. bød, dvs.: Telt, Bod. Navnets Betydning bliver så "i Boderne". Disse Boder har i sin Tid nærmest været rejst for Fiskeriets Skyld, måske også af Hensyn til Kvæget.

Sem, 1408 Sææm, 1505 Semby, af oldn. sæmr, sær, dvs.: Sø, "ved Søen". Navnet skrives undertiden Semb, hvilken Form sikkert stammer fra den Tid, da Landsbyen hed Semby. Nu om Stunder ligger Semb inde i Landet

som Regel ikke på Runestene her i Landet; disse sidste Navne synes derfor at være ældre end Runestenenes Navne, hvad der også stemmer med den almindelige Antagelse, at Navnene på -sted er ældre end Vikingetiden. Det er særlig i Torpnavnene, at vi træffer de samme Personsnavne, som forekommer på Runestene.

⁵ Ls = Landsby.

⁶ Ikke så få danske og norske Stednavne har Forstavelsen "Tran", men hvad dette Ord skal betyde, ved man ikke med Sikkerhed.

⁷ Endelsen kan også betyde "rum", dvs.: en fri åben Plads, hvad der passer godt med Terrænforholdene på Stedet.

⁸ *Wldomb*, Hjørdemål Sogn nævnes 1638, 1664 var her 1 Gård og 2 Boel. Det er Byen ved Vallen, dvs.: Græsletten. Nu er det hele ødelagt af Flyvesand.

(på Thyholm), men en Lavning, der går nær op til Byen, tyder på, at den i gamle Dage har ligget ved en Vig af Limfjorden.

(Sem i Norge hed 1593 Semb).

Em, 1638 Emb, Blidstrup Sogn, er måske også et Umnavn, en forkastet Form af Egum, dvs.: I Egene. (Se Emb i Vendsyssel⁹).

Skarum, Alsted Sogn, 1422 Skarm, af oldn. skard, dvs.: Kløft, brat Fordybning. Navnet betyder ”i eller ved Skåret”.

Klim, D. D. Clijm, måske af oldn. klömbr, dvs.: Klemme, eller af Lim, Limsten.

Ballerum er ikke noget Umnavn. Det har sin Oprindelse af *Balle*, dvs.: Forhøjning af Jordbunden i Lighed med en Fodbold, og *Rum* dvs.: åben fri Plads uden Træer¹⁰).

7. Stednavne med Endelsen -by. (800-1000).

Disse Navnes Forled peger hen på Naturforhold eller noget særegent ved Beliggenheden. Der er således en hel Del Byer, der har Navn efter Beliggenheden, f. Eks. Nørby, Sønderby, Østerby og Vesterby. *Nørby* og *Sønderby* findes i Skjoldborg og i Tved, *Nørby* i Hansted, *Sønderby* i Hvidbjerg (Mors), *Østerby* og *Vesterby* på Øland, *Vesterby* i Vestervig.

Andre Navne på -by, hvis Betydning også er meget let at udfinde, er således: *Husby* (Kjettrup), af oldn. hūs, der kan betyde en anselig eller en mindre Bolig, *Tømmerby*, 1231 Tymberby, af oldn. timbr, dvs.: Tømmer, måske til Indhegning, *Sundby* (Stagstrup og Mors), den første 1231 Sundby, af Sundet, som Byen ligger ved, *Lyngby*¹¹) (Hvidbjerg v. Å), af Lyng, *Odby*, 1408 Oddebye, af oddi, dvs.: Odde, Spids, *Agerby* på Agerø, af Ager, og *Bjergby*, af Bjerg (Bakke).

De øvrige Navne med Endelsen -by er ikke så lette at udtyde, idet man enten må benytte Ord, der ikke længer bruges i Sproget, eller Navnene er så fordrejede, at den oprindelige Form er vanskelig at finde. Hertil hører følgende Navne:

Glædeby, Lild Sogn, eller *Glæde*, af glæ, glæn, dvs.: et Sted, hvor en Å eller en Bæk har sit Udløb i Havet, og hvor der er en Vejle, som snart er opfyldt med Sand og Grus, så at man kan køre derover, snart åben.

Førby, Hundborg Sogn, af oldn. forath, dvs.: et Sted, der er vanskeligt at komme over, f. Eks. en

Sump eller et Morads, eller af oldn. forth, gl. Dansk ”Fore”, der betyder Overfart eller Færgested.

Kolby, Hørdum Sogn, af oldn. kollr, dvs.: rundagtig, afstumpet Bakketop.

Gammelby, Grurup Sogn, af oldn. gamall, dvs.: gammel, gammel, den gamle By.

Visby, 1457 Veesby, af oldn. veisa, dvs.: Sump, Pøl. Terrænet er endnu lavtliggende og noget sumpet. Forledet kan også have sin Oprindelse af ”vist”, der betyder Opholdssted, Bolig.

Ydby, 1367 Øwby, måske af øwæ, dvs.: Høje. Navnet er vanskeligt at tyde: ”Byen ved Højene” passer godt til Terrænforholdene på Stedet, men det er tvivlsomt, om Forbøgstavet h kan være tabt i Jysk, når Høj er Forled, se Hygum, dvs.: ved Højene.

Karby, 1418 Karlby, af oldn. karl, dvs.: Kær; ”Byen ved Kæret”.

Rakkeby, af oldn. raker, dvs.: fugtig, våd Jord, altså ”Byen med den fugtige, våde Jord.”¹²)

Jølby, 1422 Jwlby, af oldn. gil, dvs.: Kløft, Revne, Åbning. Forklaringen passer godt til Stedets Terrænforhold. ”Gil” udtales Jøl i Norge.

Dråby, D. D. Draby, af Drag, dvs.: Landtange, smal Strimmel Jord, der forbinder to bredere Jordstykker.

Nogle Gårdnavne: *Kjølby*, *Jensby*, *Amby*, *Balsby* skal også medtages her.

Kjølby(gård), Hundstrup Sogn, af kjølr, dvs.: Køl, Rygning, hvilket også passer med Terrænforholdene på dette Sted.

Amby(gård), *Visby*, måske af Alm, dvs.: Elm. Gårdnavnene *Jensby* og *Balsby* kan jeg ikke tolke. *Balsby* ligner Ordet *Balle* noget, men det er uvist, at Navnet har noget med dette Ord at gøre.

Jørsby, Landsbynavn på Mors, skal nævnes til sidst, da det ikke er noget Stednavn med Endelsen -by. 1439 staves dette Navn *Jørsbod*. En Bod er et Telt eller en Rishytte, bygget som midlertidigt Opholdssted for Fiskere eller Kvæghyrder. Navnet *Jørsbod* kommer sikkert af Personsnavnet *Juar* og *Bod*, dvs.: *Juars Bod*, og *Juar* har da været Navn på en Morsøfisker i Tiden før År 1000; rimeligvis den første Morsfisker, man kender Navn på.

8. Stednavne med Endelsen -toft. (800-1000).

Disse Stednavne er sandsynligvis af samme Alder som Navnene på -by, altså fra Vikingetiden. Vi kender Navnene både på -by og -toft fra Normandiet og fra Danskernes Erobring af England ca. År 1000, og Forledet til Navnene på toft er af samme Beskaffenhed som hos Navnene på -by, nemlig et Forhold ved Stedet (Naturforhold) eller lignende.

Der er kun få Landsbynavne eller Gårdnavne af denne Slags her oppe i Thy og på Mors; Toftnavnene er de fleste Steder kun Marknavne.

I Normandiet i Frankrig er denne Endelse meget almindelig og stammer fra Tiden umiddelbart efter den

⁹ Dr. Marius Kristensen antager, at Navnet *Em* betyder ”på øen” eller øerne, og denne Forklaring passer godt med Forholdene på Stedet, da der er Enge omkring Landsbyen.

¹⁰ Der er 5 himmerlandske Umnavne: *Ranum*, *Janumgrd*, *Bjørnumslæt*, *Kornum* og *Brøndum*, som bør medtages her. *Ranum*, udtales *Rånem*, af rà, dvs.: afsides Sted, Jorder i en Udkant af det dyrkede, eller som ligger skjult mellem Højder; det samme som *Vrå*. *Janum* og *Brøndum* (se om disse Navne under *Han-Herred*). *Bjørnum Slet*, af bjørr, dvs.: kileformet Stykke Jord, eller af bjørg, dvs.: Bjerg eller Bakke. *Kornum*, måske af Korn.

¹¹ Nyanlagt Fiskerleje. 1418 nævnes dog en Gård ”*Lyngby*” i Hvidbjerg v. Å Sogn.

¹² G. Schütte antager, at *Rakke* betyder Hund, og at her har været ofret Hunde i den hedenske Tid, deraf Navnet.

nordiske Invasion. På Fransk hedder Endelsen -tot, på Engelsk i Danelagen -toft.¹³)

Amtoft, Arup Sogn, af almr, dvs.: Elmetræ.

Fårtoft, i Thisted Landsogn og Sundby, Mors; det første hed 1365 Foræthoft, det sidste 1387 Fortoft, D. D. Fortofft. Om Forledet betyder Får eller "For"toft, er ikke godt at vide (ikke Bagtoft).

Vibberstoft, Villerslev Sogn, måske af Personnavnet Wipi, oldtysk Vibo.

Grundtoft, Gjettrup Sogn, af Personnavn Grundi.

Momtoft, Gård i Sennels, måske af det plattyske Personnavn Momme.

Nordentoft, Gård, Sjørring Sogn, 1424 Naringtoft, af Nor, dvs.: snævert Sted på en Fjord.

1494 nævnes *Snøgetoffit* i Torslev, Han Herred, men dette Navn er formentlig et Marknavn.

9. Stednavne med Endelsen -torp. (1000-12-1300).

Indenfor vort Område findes der - som allerede nævnt over 100 Torpnavne, hvoraf 25 er Sognavne. Professor Joh. Steenstrup mener, at de allerfleste af disse Navne er opkaldte efter den Mand, som har grundlagt Torpbyen. Forledet skal derfor indeholde danske Personnavne fra den Tid, da Torpbyerne anlagdes. Magister H. V. Clausen er derimod af den Mening, at en stor Del af Torpnavnene er opkaldt efter Navnene på de Marker, som Torpbyerne er byggede på, og denne Forklaring lyder også meget sandsynlig.

Af Torpnavnene skal der her kun nævnes ganske enkelte, da disse Navne endnu ikke er bleven underkastet en grundig samlet Undersøgelse.

Torperne er Udflytterbyer, hvilket allerede Ærkebisp Anders Sunesøn siger rent ud: "Torp er den By, der er opstået af en anden (Adelbyen)", og han levede på en Tid, da Torpdannelsen endnu var almindelig her i Landet (ca. 1200).

Dragstrup (Mors) har sikkert Navn efter Draget, og *Skallerup* (Mors) er måske et skaldet Torp, *Næstrup*, (Sjørring) ligger på et Næs, der skyder sig ud imellem tidligere Fjord- og Mosestrækninger. *Nystrup* (Vang) og *Nytorp* (Rær) har på et Tidspunkt været ny i Modsætning til ældre Torper.

Årup (Snedsted) ligger ved en Å, og *Sønderstrup* (Bejstrup) samt *Nørtorup* (Hjordtal) er opkaldt efter Beliggenheden: Syd og Nord.

Årup, gl. Form Orup, 1450 Ordorp, kan måske have fået Navn efter "ore", dvs.: Udmark.

Kjeldstrup (Hillerslev) har måske et Navn fra den kristne Tid (Sct. Kjeld) som Forled, og i så Fald hører det til de yngre Navne, der er opståede i en forholdsvis sen Tid, men hvis Forledet betyder

"Kjell", dvs.: Brønd, Kilde, får vi ingen Oplysning om Navnets Alder.

Torpnavnenes Personnavne synes dog gennemgående at være langt yngre Navne end dem, vi træffer i Stednavnene på -lev, hvad der jo også stemmer med, at Levnavnene er fra Folkevandringstiden, medens Torpnavnene stammer fra Vikingetidens Slutning eller en endnu senere Tid.

10. Stednavne med Endelsen -borg eller -bjerg.

En Borg har ikke oprindeligt været Navn på en Menneskebolig, men har fra ældgammel Tid været Navn på et i Forhold til Omgivelserne højtliggende, bredt og noget udstrakt Bakkeparti, omgivet af Sø eller Mose, således at Stedet egnede sig til Forsvar mod Fjender eller vilde Dyr. Et Bjerg var derimod en enkelt toppet Bakke, der hævdede sig stejlt op fra det omgivende lavere liggende Land.

Borgens Overflade ses ofte dækket af mindre Bakker. Senere hen i Tiden var Borgen et stærkt bygget Hus, der var særlig indrettet til Forsvar. G. Schütte mener, at Stednavnene på -borg og -bjerg minder om vore Forfædres *hedenske Gudsdyrkelse*; andre formoder, at disse Navnes Forstavelse er enten et *Personnavn* fra gammel Tid eller sigter til Stedets særlige *Naturforhold*. Mange af Navnene er uden Tvivl ældgamle.

Man vil lægge Mærke til, at der i visse Tilfælde er sket en Forandring med Navnene på -borg og -bjerg. I Jordebogen 1231 staves Købstadnavnet Viborg som Wibiaergh, senere Viborg, Hundborg i Thy staves også 1231 Hunbiærg. Denne Usikkerhed med Hensyn til Navnets Form hidrører formentlig fra en unøjagtig Stavemåde i Jordebogen og bør vistnok ikke tillægges nogen videre Betydning. Både Viborg og Hundborg har sikkert altid været benævnet med Endelsen -borg, da Stedets Naturforhold ubetinget tyder i denne Retning.

a) Vi begynder med Sogne- og Herredsnavnet *Hundborg*.

I Jordebogen 1231 staves Navnet Hunbiærg; men allerede 1367 træffer vi Formen Hwndburgh, og denne Form har holdt sig nu snart i 600 År. I vore Dage er der mange, som vil stave Navnet uden d, men da man ikke med Sikkerhed ved, hvad Forstavelsen betyder, er der ikke megen Grund til at forandre Stavemåden efter, hvad der står i Jordebogen, da Navnene i dette Arbejde sikkert i flere Tilfælde er unøjagtige. Jordebogens Endelse -biærg er absolut urigtig. Hundborg er et Bakkeparti, der i gamle Dage nøje har svaret til Betegnelsen Borg. Om Forstavelsen skal have et d tilføjet eller ikke, beror på, hvad den betyder. Der er flere Muligheder. Kommer Forstavelsen af det olddanske Personnavn Huni, skal den ikke have d'et tilføjet, men iflg. G. Schütte skal Hundborg være Borgen, der var helliget og opkaldt efter Hunden, og hvor man i den hedenske Tid dyrkede Hundekongen, ligesom Hanherred havde Navn efter et andet helligt Dyr: Hanen. Er denne sidste Forklaring rigtig, bør Navnet Hundborg staves med d, hvad man også har gjort siden 1367. Navnet Hundborg er sikkert meget

¹³ Efter Emil Madsen er Toften (oldn. tupt, Tomt, angelsaksisk toft) det Stykke Jord, der lå nærmest ved Huset og var den første Mark ved selve Boligen, der indhegnedes og opdyrkedes. *Forledet kan være et Personnavn, Dyrenavn eller lign.* - I Vendsyssel er der kun 2 af den Slags Navne.

gammelt, da Herredet har fået Navn efter denne Landsby.

Skjoldborg, 1367 Skioldeborgh, Skyolburgh, ligger på en flad, svagt buet Bakke, formet som et Skjold med den buede Flade opad. Navnet betyder derfor "Borgen, der ligner et Skjold". For sådanne ejendommelige Terrænforhold havde Folk i ældgammel Tid Øjet opladt.

Aggersborg, 1231 Akærsburgh, kan måske have sin Oprindelse af Personsnavnet "Akær", men Navnet kan også have en anden Betydning, f. Eks. kan Ager betegne dyrket Jord i Modsætning til et større udyrket Område udenom.

Heltborg hed 1438 Heldberg, og kan betyde "Bjerg, der hælder", men Endelsen -berg må sikkert være en Skrivefejl, da Stedet, hvad Udtalen af Navnet og Terrænforholdene angår, er et ægte Navn på Borg.

Foruden disse gamle Sognavne har vi adskillige andre Navne, som ender på Borg, således *Kolborg* (Gjöttrup S.), *Hamborg* (Rær S.), *Votborg* (Vigsø og Tæbring S.), *Svindborg* (Ørum S.) og *Slyngborg* (Heltborg S.)

Kolborg har måske Navn efter en Kol, oldn. kollr, dvs.: en afrundet, lav Bakketop. Gården ligger også på en lav Højde. *Hamborg* er vist et nyere Navn, som ikke nævnes i den gamle Matrikel fra 1664 eller i Danske Atlas. *Votborg* i Vigsø ligger ved Foden af den høje Skrænt og har måske Navn efter et Hus eller en Menneskebolig, der har været indrettet til Forsvar; 1664 fandtes her en Gård og 1 Boel. *Votborg* i Tæbring (1435 Wotteborg) har iflg. en Beretning fra 1638 ligget i et vådt Kær eller Morads, deraf skulde Navnet være kommet, mener den daværende Sognepræst. *Svindborg* ligger på et Højdedrag og har måske Navn efter Svidning af Fortidens Skove; de forsvundne Skove, som er omtalt i gamle Papirer, og hvis Voksested ikke kendes nu til Dags. Der er dog adskilligt, som tyder på, at der har været Skove i denne Egn.

Slyngborg kommer måske af Slynge, dvs.: gyngende Jordsmon, altså Borgen, der er omgivet af gyngende Morads.

b) Kun tre Sognavne ender på Bjerg, nemlig *Hvidbjerg*, *Lodbjerg* og *Solbjerg*. Det første Navn forekommer tre Gange i Thisted Amt. Der er Hvidbjerg vesten Å, Hvidbjerg, Thyholm, og Hvidbjerg, Mors. Endvidere findes der et Hvidbjerg i Sydsalling vest for Skive. Hvidbjerg er "det hvide Bjerg", men hvad der har givet Anledning til i hin fjerne Tid for Navnet er sikkert gammelt - at man har kaldt Stedet "det hvide Bjerg", vides ikke. Lodbjerg er det "lodne Bjerg"; det lodne er sikkert Plantevækst, Kratskov, Buskvækster eller lign. Solbjerg er et Navn, der forekommer flere Steder i Danmark. Vort Solbjerg ligger på Mors. Man har ment, at Navnet skulde betegne en Bakke, der vendte mod Solen, men andre - deriblandt G. Schütte - er af den Mening, at Navnet betegner et Sted,

hvor man i den hedenske Tid dyrkede Solen, og denne Forklaring lyder helt sandsynlig. Navnet må i så Fald være meget gammelt. Navnet udtales "Sålbjerg".

En Mængde Navne som Bratbjerg, Stenbjerg, Lilbjerg, Spangbjerg, Egebjerg, Blåbjerg, Kjeldbjerg og Hesselbjerg er ikke vanskelige at forklare, hvorfor deres Alder ikke kan være særdeles høj, thi gennem lange Tidsrum afslides og forandres Navnene.

Andre Navne som *Alsbjerg* (Torslev), *Hingelbjerg* (Kollerup), *Selbjerg* (Tømmerby), *Bolbjerg* (Lild), *Hjertebjerg* (Rær), *Savbjerg* (Rær), *Hønbjerg* (Skinnerup), *Mejlbjerg* (Stagstrup), *Brydbjerg* (Bedsted), *Roddenbjerg* og *Toppenbjerg* (Vestervig) er noget omdannede og derfor vanskeligere at tyde.

Alsbjerg, staves 1491 Alsziereg; Forstavelsen kan måske komme af Personsnavnet Alw. Betydningen af Navnet *Hingelbjerg* kender jeg ikke. Iflg. Schütte kan det have sakral Betydning. *Selbjerg* har måske Navn efter Seljen (en Slags Piletræ) og *Bolbjerg* af Bul, dvs.: Træstub eller Bolværk, dvs.: fremskudt Højde el. lign. Hvad *Hjertebjerg*, *Savbjerg* og *Hønbjerg* kommer af, er ikke let at udrede, måske betyder Hønbjerg Hjørnebjerg. *Mejlbjerg* er det midterste eller mellemste Bjerg, og *Brydbjerg* kommer af at bryde, opbryde Jorden. *Roddenbjerg* kommer af at rydde (Skov), og *Toppenbjerg* måske af tupt, dvs.: Toft eller Tomt.

På Thyholm har vi Sognavnet *Søndbjerg*, og i Syd Mors ligger Landsbyen *Sindbjerg*. *Søndbjerg* staves 1382 Synbyrki og 1405 Sindberk, *Sindbjerg* har 1424 Formen Synbyrkiæ. Man vil af denne Stavemåde kunne se, at disse Navne ikke oprindelig har Endelsen Bjerg, men de betyder begge det samme, nemlig "Søndre Birk". Vi møder derfor her Navnene på to gamle Tingsteder som forlængst er gået i Glemme.

11. Stednavne med Endelsen -bøl (bel).

Navne med Endelsen -bøl (-bel) træffer vi særlig i Vestjylland og på Øerne. Et Boel var oprindeligt et Jordstykke så stort, at en Familie kunde have sit Underhold deraf. Udbredelsen af disse Navne falder i det væsentligste sammen med Området for det vestjydske Landskabsmål, hvis særlige Kendemærke er dette, at Navneordenes bestemte Kendeord sættes foran og ikke hænges bagefter Navneordet som i Rigsmålet.

Grænsen mellem Vestjydsk og Østjydsk går fra Bolbjerg ned mellem Salling og Himmerland, gennem Hjarbæk Fjord, østenom Viborg, over Himmelbjergsøerne ned til Nordsiden af Horsens Fjord. Befolkningen i Bjerge Herred, der ligger mellem Horsens og Vejle Fjord, er derfor, sproglig set, Vestjyder. Indenfor det østjydske Sprogområde træffer vi meget få Navne på -bøl, medens der i Thisted, Ringkøbing, Ribe og Vejle Amter forekommer mange af den Slags Navne; særlig i Sønderjylland er Navne på -bøl talrige. På Øerne træffer vi Bølnavnene talrigst på Langeland og Låland; på Fyn er der også en Del,

hvorimod de er sjældne på Sjælland, hyppigst i Præstø Amt.

I Thisted Amt findes Navnene på -bøl særlig i Vestervig Sogn. På Mors findes kun et enkelt Navn med denne Endelse.

Navnenes Forled er som oftest et *Personsnavn*, og som en Mærkelighed kan anføres, at de thylandske Navne forekommer hyppigt på Runestene i Skåne; i det øvrige (vestlige) Danmark findes de ikke. Andre Forhold kan også gøre sig gældende, således Beliggenheden, Anlæggelsestiden el. lign. Endelsen -bøl betyder Bolig.

Hvor gamle disse Navne er, ved man ikke med Sikkerhed. Byernes Anlægstid er sikkert meget forskellig; de fleste af dem er muligvis fra Torptiden (1000-1300).

Ellisbøl (Vust) af olddansk Personnavn Elli, som nævnes i Saxos Liste over Bråvalleslaget, vistnok fra det 11. Århundrede.

Rotbøl (Lil og Lodbjerg). Et oldd. Personnavn, hvoraf Forledet kunde have sin Oprindelse, er mig ubekendt.

Græsbøl (Lil). Da der heller ikke kendes noget gammelt Navn, der ligner Forledet i Græsbøl, kan man være tilbøjelig til at antage, at Forledet virkelig betyder Græs, hvad der kan være god Mening i.

Madsbøl (Hjardemål) stammer uden Tvivl fra den kristne Tid, da Navnet Mads først er kommet i Brug her i Landet længe efter Kristendommens Indførelse. Mads er det samme Navn som Matthias, der er den græske Form af det hebraiske Matatja.

Nebel (Vandet, Ljørslev) er Nybøl, dvs.: det nye Boel.

Oddersbøl (Hjardemål) af Personnavnet Ottar. Dette Navn findes på Lundsgårds Runestenen i Skåne (ca. År 1000).

Vilsbøl (Vandet) af Personnavnet Willi.

Agersbøl (Vandet) af Personnavnet Akær eller Aki, som findes på Bjergsjø Runestenen i Skåne.

Todbøl (Kallerup) af Personnavnet Toti.

Faddersbøl (Hundborg) af Personnavnet Fathir, der forekommer på Strø Runestenen i Skåne (ca. År 1000).

Gjersbøl (Snedsted) af Personnavnet Ger.

Tølbøl (Lodbjerg) nævnes 1405, men jeg kender ikke noget olddansk Personnavn, der svarer til dette Navn.

Oksenbøl (Vestervig). Ukendt Navn i Forledet.

Tåbel (Vestervig), måske af Personnavnet Tobi (Topi). Navnet findes på Gårdstånga Runestenen i Skåne (ca. År 1000).

Staversbøl (Vestervig). Ukendt Navn.

Bubbel (Vestervig) af Personnavnet Bubbi.

Sejersbøl (Vestervig) af Personnavnet Sighær.

Adbøl (Vestervig), måske af Personnavnet Ati eller et lignende Navn. Ati synes at være et skånsk Navn og findes på Fuglie Runestenen, hvis Indskrift er fra Tiden før År 1000.

Bøl (Jegindø) betyder Boel. Der er ikke knyttet noget Personnavn til dette Stednavn.

12. Stednavne med Endelsen -holm.

En Holm er en lille Ø eller et Sted, som uden at være omflydt af Vand hæver sig noget op i Forhold til Omgivelserne, der ofte er Morads eller Engbund.

Enkelte Navne på -holm er meget gamle, men de fleste thylandske Navne af denne Slags synes ikke at være særlig gamle; deres Forstavelse har nemlig ikke undergået nogen synderlig Forandring.

Vi har *Kragholm*, *Korskolm*, *Dronningholm*, alle i Kjettrup Sogn, *Fjordholm*, *Klim*, *Hjortholm*, *Øsløs*, *Agerholm*, *Vandet*, *Midholm* (den midterste Holm), *Hundborg*, *Skjoldborg*, *Lyngholm*, *Hvidbjerg v. Å*, og *Oddersholm*, *Helligsø*. Disse Navne synes ikke at indeholde nogen Vanskelighed med Hensyn til Fortolkningen, men desuagtet kan det godt være, at Betydningen er en anden.

Navne som *Hanstholm*, *Rosholm*, *Skadholm*, *Trædholm*, *Dueholm*, *Kringsholm* er undergået en Del Forandring, eller de Ord, som danner Forledet, er ved at udgå af Sproget.

Hanstholm er Navnet på et Landområde, der sikkert i sin Tid har været en Ø. Navnet er måske dannet ved en Sammentrækning af Hanst(ed)holm.

Rosholm, *Vigsø* og *Harring*, er *Hestholmen*.

Skadholm, *Skjoldborg*, kommer måske af Fuglenavnet *Skade*, men kan også have et Personnavn *Skati* som Forled.

Trædholm er Trædejord, kommer af at træde, nærmest Kreaturers Træden på halvblød Bund. En sådan oprådt Jord kaldes Trædejord.

Dueholm, *Mors*, har måske Navn efter *Dy*, dvs.: *Dynd*, den dyndede *Holm*, næppe efter *Due*.

Kringsholm, *Karby*, må have Navn efter noget afrundet ved Situationen; det .gamle Ord "kringla" betyder en Kreds eller noget rundagtigt.

13. Stednavne med Endelsen -kjær.

Da Kærene i en forholdsvis sen Tid har været ubeboelige, kan Stednavne med denne Endelse ikke være særlig gamle.

De thylandske Navne på -kjær frembyder ikke nogen særlig Tolkningsvanskelighed, hvis man tør antage, at Nutidsformen svarer til den oprindelige Form.

Tværkjær, *Lerup*, *Fladskjær*, *Bedsted*, *Svankjær*, *Hvidbjerg v. Å*, og måske *Ålkjær*, *Søndbjerg*, er ikke vanskelige at tyde, derimod er *Melkjær*, *Tranum*, *Kolkjær*, *Lild*, *Røjkjær*, *Skjoldborg* og *Vestervig*, *Møgelkjær*, *Hundborg*, *Hundskjær*, *Bedsted*, og *Trankjær*, *Vestervig*, noget vanskeligere at få Rede på.

Melkjær betegner det mellemste *Kjær*, og *Kolkjær* kommer måske af *Kol*, dvs.: en noget flad afrundet Forhøjning, *Røjkjær* af rydde eller af *Krat*, *Kratskov*, *Møgelkjær* er det store *Kjær*, *Hundskjær* kommer af *Hune* eller *Hund* og *Trankjær* af *Tranbær*.

(Sluttes i næste Årbog.)

(Historisk Årbog for Thisted amt 1922, side 391-409)